

BUCOAVNA DE LA ALBA IULIA

Prof. Oltean Sabina Larisa
Liceul Sportiv Alba Iulia

Pe teritoriul României, cultura nu s-a întrerupt, iar civilizația scrisului numără peste două mii de ani, de la tăblițele de lut de la Tărtăria până la nenumăratele tipografii existente acum, la început de secol XXI. Vechimea civilizației scrisului dovedește nevoia de cultură, dragostea pentru lumină și rațiune. La numai 50 de ani de la apariția tiparului inventat de germanul Gutenberg în anul 1455 pe teritoriul țării noastre se tipărea deja la Mănăstirea Dealu de lângă Târgoviște un *Liturghier slavon*, cunoscut mai ales ca *Liturghierul lui Macarie*. Peste aproape un secol se va tipări la Sibiu, prima carte în limba română *Catehismul* (1544). Cronologic, a doua tipăritură în limba română este *Tetraevanghelul slavo-român* de la Sibiu, între 1551- 1553, dat de același tipograf Filip Moldoveanu. Se mai păstrează un singur exemplar, aproape complet la Leningrad și un fragment la Alba Iulia, fiind în custodia Episcopiei ortodoxe.

Tot de numele capitalei “de suflet” a românilor se leagă și primul abecedar românesc „**Bucoavna**”, ieșit din teascurile tipografiei Mitropoliei din Alba Iulia în anul 1699. Menirea de atunci a acestei cărți e subliniată chiar pe coperta ei : “să deprindă copiii cu învățătura de carte.” Ca să fie înțeleasă mai deplin starea de spirit a epocii, precum și semnificația pe care o dobânda *Bucoavna* de la 1699, e necesară o privire asupra cadrului istorico-politic și cultural al acelor vremuri. Ceea ce caracterizează istoria principatului Transilvaniei în ultimele decenii ale secolului al XVII –lea și începutul secolului următor este situația de criză, care îi afectează întreaga viață economică, social-politică și culturală. Politica internă se definește, pe de o parte, prin întărirea continuă a puterii economice și politice a nobilimii, iar pe de alta, prin preocuparea nobilimii de a impune românilor catolicismul. Academicianul David Prodan preciza: “ Constituția Transilvaniei, întemeiată pe trei națiuni politice și patru religii recepte, excludea din cadrele ei un întreg popor, o întreagă națiune și religie: poporul român și religia lui ortodoxă.” Mitropoliții și preoții au acceptat unirea cu Roma, în speranța de a li se ameliora situația economică, socială și culturală, precum și respectarea ritului, a canoanelor și calendarului ortodox răsăritean.

Chiar și în aceste împrejurări critice se poate vorbi de o dezvoltare a învățământului românesc în Transilvania. Dezvoltată ca urmare a necesităților cultului și administrației, dar și presiunii calvine, școala asimilează, prin intermediul tinerilor ardeleni care au studiat în Apus, o seamă de idei pedagogice mai noi ale veacului. Astfel, marele pedagog Jan Amos Comenius demonstra utilitatea învățământului în limba maternă și acuza nobilimea locală de înapoierea și sărăcirea poporului, argumentând dreptul la instrucție și cultură al tuturor locuitorilor indiferent de rang sau religie.

După cum se știe primele școli românești au funcționat în tinda bisericii și în mănăstiri. Între școlile mai bine cunoscute documentar este aceea de mare tradiție din Șcheii Brașovului care pregătea pe fiii meseriașilor și târgoveților români din urbe și din jur, sau cea de la Săliște, de lângă Sibiu care era susținută de țărani. Pregătirea preoților, a cântăreților bisericești și a dascălilor se făcea în școlile mănăstirești cum au fost cele de la Râmeț, Bălgrad, Sâmbăta de sus. Deși o seamă de români au urmat școli calvine, autoritățile civile și bisericești au stimulat și chiar determinat deschiderea și funcționarea unor școli laice cu scopul de a realiza mai ușor convertirea religioasă. Efectul general nu a fost cel dorit, prea puțini români și-au lepădat credința strămoșească, dar multora dintre ei le-a devenit accesibilă știința de carte. Un avânt înregistrează tiparul, producția și circulația de carte, bibliotecile. Centrul activităților tipografice românești din Transilvania devine Alba Iulia, unde începând cu anul 1639 se vor imprima prin stăruințele mitropolitului Ghenadie și cărți în limba română cu caractere chirilice. În anul 1648 se editează *Noul Testament*, iar în 1651 *Psaltirea*.

Se observă deci cum progresele culturii românești din Transilvania au marcat un foarte important aspect social: accesul unui număr mai mare de români la cultura scrisă în special, dar și nevoia acută de instruire care se resimțea în mediul românesc. Școlile românești, al căror număr și extindere erau condiționate de situația de multe ori precară a Bisericii Ortodoxe se aflau în concurență cu învățământul reformat. O asemenea nevoie de instruire, împlinește și *Bucoavna* tipărită la Bălgrad în 1699, prima lucrare școlară din cultura noastră, carte necesară învățării literelor, dar și unei educații religioase. Este modalitatea Bisericii Ortodoxe transilvănene de a reacționa, prin sublinierea încă o dată a tradiției și valorilor Ortodoxiei.

Bucoavna rămâne prin structură și prin conținutul de idei, o carte de învățătură cu dascăl sau cu ajutorul unei personae culte, fie că era folosită de elevi, fie că ar fi fost parcursă de adulții care doreau să pătrundă în tainele cititului, ale scrisului sau în universal unor precepte didactico-morale.

În partea întâi se prezintă *Slovele glavizne, Slovele mai mici, Glasnicele, Diftonghii, Neglasnicele cu diftonghii, Doao neglasnice cu o glasnică, Doao neglasnice cu ditonghii, Între doao glasnice o neglasnică*. Pe firul aceleiași idei a fost concepută și redactată *Însemnare pentru cum se cade a slovni slovele ce au deasupra titlă* sau secțiunea intitulată *Prosodiile ortografiei*. A doua parte cuprinde lecții aplicative și învățături ortodoxe.

O mențiune aparte merită *Rugăciunea când va să înceapă copilul a învăța*. Textul se impune prin forma relativă facilă de redactare și prin mesajul său de idei. Sugerează rolul îndeplinit de religie în contextual procesului instructiv-educativ: “*Dumnezău a toate câte sînt, Cuvinte, împăratul tuturor, deschide-mi sufletul și inima, gura și gândul robului Tău ca să înțeleg și să iau învățatură și să fac voia Ta*.” Procedul aplicat de autor – rămas până astăzi necunoscut – în alcătuirea *Bucoavnei* corespunde sub aspect pedagogic principiului progresivității în procesul de învățământ, al inducției și al metodei inductive, toate trei prezente în literatură europeană a epocii. De la învățarea celor mai simple caractere ale limbii, de la literele mari și mici din alfabetul chirilic se trecea la vocale, diftongi și consoane. Se predau apoi cuvintele prescurtate, semnele ortografice și prozodiile. Apoi se ajungea la formarea unor cuvinte, la învățarea cuvintelor și a propozițiilor, la scris și la citit, respectiv la lectură.

Reprezentative sunt paginile consacrate unor probleme religioase, adaptate prin întrebări și răspunsuri la nivelul școlarilor. Se stimula gândirea elevilor, puterea de percepere și de judecată, interesul lor pentru însușirea cunoștințelor predate în școală. În cadrul *Întrebăciunii despre Sfintele Taine* se explică școlarilor chestiuni complexe și dificile despre esența și semnificația morală a botezului, mirului, cuminecăturii, preoției, pocăinței, cununiei și maslului. “*Întrebăciune: Dară pentru aceste TAINTE avem adevărîntă și însemnare undeva în Sfânta Scriptură ca să le ținem și să le credem adevărat? Răspuns: Avem foarte, căce că aceste 7 Taine să suie la cele 7 haruri ale Sfîntului Duh, de vreme ce prin mijlocul Tainelor acestora Își varsă Duhul cel Sfînt darurile și harul Său.*”

În multitudinea de probleme, religioase prin conținutul lor, apar surprinzător termeni filosofici cum ar fi material și forma. “*Întrebare: Dară unde adeverește în Scriptura Sfîntă de Taina dintîi și ce-i materia și forma cuvintelor cu carele să săvîrșește Taina*” “*Răspuns: Materia Sfîntei Cumeneșături este pine de grîu curat, dospită.*” Se remarcă efortul autorului de a adapta textele spre exerciții aplicative la nivelul de înțelegere al elevilor. Semnificative apar în acest sens: *Trei fapte bune ale blagosloviii, Ale firii bunătați și mai întii sunt 4, Șapte daruri ale Duhului Sfînt, 12 roduri ale Duhului Sfînt, 7 lucruri ale milosteniei, Șapte păcate de moarte, 7 faceri de bine înpotriva acestora*.

Singura ilustrație de pe tot parcursul cărții este Sfînta Cruce, înfățișând pe împăratul Constantin cel Mare și pe mama sa, Elena. Ea prezintă o însemnătate aparte, datorită mesajului de idei pe care îl transmite. Prin prezența unei astfel de imagini se mijlocea intuitiv cunoașterea și înțelesul literelor, al silabelor, al diftongilor. Prin introducerea ei autorul a răspuns unuia din principiile fundamentale, eterne ale educației: intuiția.

Abecedarul dovedește prin maniera de alcătuire a conținutului nivelul atins de învățământul românesc din epocă, tendințele sale de modernizare și de implicare în nevoile imediate ale societății. În același timp, ilustrează o anumită literatură didactică de orientare europeană, iar autorii anonimi, fac parte integrantă din galeria cărțurilor români de la sfârșitul secolului al XVII –lea.

Bibliografie:

1. Mârza Eva, *Din istoria tiparului românesc, Tipografia de la Alba Iulia 1577-1702*, Editura Imago, Sibiu, 1998;
2. Olteanu, Virgil, *Din istoria și arta cărții, Lexicon*, Editura Enciclopedică, 1992;
3. Simionescu, Dan, Buluță Gheorghe, *Pagini din istoria cărții românești*, Editura Ion Creangă, București, 1981;
4. Bodogae Teodor, Călugăr Dumitru, Gherman Mihai, Goția Anton, Mârza Eva, Mârza Iacod, *Bucoavna*, Episcopia Ortodoxă Română, Alba Iulia, 1989.